

УЙ ШАРОИТИДА ИШЛАШНИНГ ХУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ВА ЎЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИ.

Олимов Бекзод Наримон ўғли

Ўзбекистон Республикаси Камбағалликни қисқартириш ва бандлик вазирлиги,
Меҳнат бозори тадқиқотлари Институтини бўлим бошлиғи

Аннотация. Ишсиз ва банд бўлмаган аҳолини ишлаб чиқариш фаолиятига жалб қилиш ҳамда уларнинг бандлигини таъминлашнинг самарали механизмларидан бири касаначилик сифатида қаралган.

Калит сўзлар: Касаначилик, ишсизлик, уй шароитида меҳнатни ташкил қилиш, аҳоли бандлиги, шартнома, асбоб-ускуналар, хизмат кўрсатиш, субсидия.

Abstract. One of the effective mechanisms of attracting the unemployed and unemployed population to production activities and ensuring their employment is considered as a household.

Key words: Household, unemployment, organization of work at home, employment, contract, equipment, service, subsidy.

Абстракт. Одним из эффективных механизмов привлечения незанятого и неработающего населения к производственной деятельности и обеспечения их занятости считается надомничества.

Ключевые слова: Надомничества, безработица, организация труда на дому, занятость населения, подряд, оборудование, обслуживание, субсидия.

Мамлакатимизда ўзоқ йиллик тарихга эга бўлган, миллий-анъаналар асосида ишлаб чиқариш, оддий меҳнат қуроллари ёрдамида яқка тартибда ва қўл меҳнатида асосланган хунармандчилик ривожланиб келмоқда.

Ана шундай йўналишлардан бири касаначилик бўлиб, ташкилий шакли сифатида ёлланган ўз уйида ишларни бажариш хунармандчилик асосида вужудга келган.

Мамлакатимизнинг мустақиллик йилларида банд бўлмаган, ишсиз аҳолини ишлаб чиқариш фаолиятига жалб қилишнинг самарали механизмларидан бири бўлган касаначиликни янада ривожлантириш ва шу

орқали оила бюджети даромадларини яхшилаш борасида кўплаб ишлар амалга оширилмоқда.

Охирги йилларда Ўзбекистон Республикаси Президентининг, Вазирлар Маҳкамасининг кўплаб қарорлари қабул қилинган.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 11 январь санасида “Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Йирик саноат корхоналари билан касаначиликни ривожлантириш асосидаги ишлаб чиқариш ва хизматлар ўртасида кооперацияни кенгайтиришни рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2006 йил 5 январдаги ПФ-3706-сон Фармонини амалга ошириш ҳақида”ги 4-сон қарори қабул қилинган бўлиб, қарор билан касаначилик тўғрисидаги низом ҳамда иш берувчининг буюртмаси бўйича касаначи томонидан ишларни бажариш (хизматлар кўрсатиш) учун намунавий меҳнат шартномаси тасдиқланган.⁷

Шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг 2008 йил 1 июль санасида “Касаначиликни ташкил этишни такомиллаштириш ҳамда маҳаллий давлат ҳокимияти ва хўжалик бошқаруви органлари раҳбарларининг уни ривожлантириш параметрлари бажарилиши юзасидан жавобгарлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 146-сон қарори қабул қилинган бўлиб, қарорда “Корхоналарнинг буюртмалари бўйича маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатиш учун касаначиларга асбоб-ускуналар ва анжомлар бериш тартиби тўғрисида низом” ҳамда “касаначилик шароитларида фойдаланишга йўл қўйилмайдиган асбоб-ускуналар, хом ашё, материаллар ва маҳсулотлар рўйхати” тасдиқланган.⁸

Таъкидлаш жоизки, бугунги кунда касаначилик асосида ишсиз ва банд бўлмаган фуқароларни бандлигини таъминлаш, айниқса олис ва чекка ҳудудларда уйда ўтирган аёлларни иш билан таъминлашда самарали йўналишлардан бири бўлиб хизмат қилмоқда.

Ушбу йўналишдаги ишларни янада ривожлантириш ва самарали ташкил этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Касаначиликни ривожлантириш асосида аҳоли бандлигини таъминлашга доир қўшимча чора-

⁷ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Йирик саноат корхоналари билан касаначиликни ривожлантириш асосидаги ишлаб чиқариш ва хизматлар ўртасида кооперацияни кенгайтиришни рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2006 йил 5 январдаги ПФ-3706-сон Фармонини амалга ошириш ҳақида”ги қарори. 11.01.2006 йил. 4-сон.

⁸ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Касаначиликни ташкил этишни такомиллаштириш ҳамда маҳаллий давлат ҳокимияти ва хўжалик бошқаруви органлари раҳбарларининг уни ривожлантириш параметрлари бажарилиши юзасидан жавобгарлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори. 01.07.2008 йил. 146-сон.

тадбирлар тўғрисида” 2022 йил 21 апрелдаги ПҚ-214-сон Қарорини кўришимиз мумкин.⁹

Шунингдек, мазкур қарор ижросини таъминлаш ҳамда касаначиликни ташкил этган тадбиркорлик субъектларини янада қўллаб-қувватлаш мақсадида, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 14 октябрь санасида “Касаначиликни ташкил этган тадбиркорлик субъектларини янада қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 596-сон қарори қабул қилинди.¹⁰

Мазкур қарор асосида, Жамоат ишлари жамғармаси маблағлари ҳисобидан олис ва чекка ҳудудлардаги (Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 21 апрелдаги ПҚ-214-сон қарорига 1-иловага мувофиқ) маҳаллаларда касаначиликни ташкил этган тадбиркорлик субъектларига ҳар бир касаначининг дастлабки уч ой давомидаги касаначилик фаолияти учун бир ойлик ўртача даромади миқдорида бир марталик субсидия ажратиш ҳамда Бандликка кўмаклашиш давлат жамғармаси маблағлари ҳисобидан тадбиркорлик субъектларига “Темир дафтар”, “Аёллар дафтари”, “Ёшлар дафтари”га киритилган ёки “Ижтимоий ҳимоя ягона реестри”да бўлган ва касаначилик билан шуғулланаётган фуқароларга асбоб-ускуналар харид қилиб бериш харажатларининг 50 фоизгача бўлган қисми, бироқ базавий ҳисоблаш миқдорининг 15 бараваригача миқдорида субсидия ажратиш белгиланди.

Мамлакатимизда тадбиркорликни ривожлантириш, аҳоли бандлигини таъминлаш ва камбағалликни қисқартириш бўйича давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири сифатида белгиланган.

Янги таҳрирда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг 26-бобида Касаначиларнинг меҳнатини ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солишнинг ўзига хос хусусиятлари белгилаб берилганлигини мисол қилиб кўрсатишимиз мумкин.¹¹

Касаначилик тузиладиган меҳнат шартномасига мувофиқ жисмоний шахс (касанаچی) томонидан ўз яшаш жойи бўйича ёки касаначига ёхуд унинг оила аъзоларига тегишли бўлган ёки касаначи томонидан ижарага олинган бошқа хоналарда иш берувчининг буюртмалари бўйича товарлар ишлаб чиқариш ёки хизматлар кўрсатиш борасида амалга ошириладиган ишдир.

⁹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Касаначиликни ривожлантириш асосида аҳоли бандлигини таъминлашга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарори. 21.04.2022 йил. ПҚ-214-сон

¹⁰ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Касаначиликни ташкил этган тадбиркорлик субъектларини янада қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори. 14.10.2022 йил. 596-сон.

¹¹ Ўзбекистон Республикасининг Қонуни “Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексини тасдиқлаш тўғрисида” 28.10.2022 йил. ЎРҚ-798.

Касаначиларга нисбатан меҳнат тўғрисидаги қонунчиликнинг ва меҳнат ҳақидаги бошқа ҳуқуқий ҳужжатларнинг амал қилиши ушбу Кодексда ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан Ижтимоий-меҳнат масалалари бўйича республика уч томонлама комиссияси билан келишилган ҳолда тасдиқланадиган Касаначилик тўғрисидаги низомда белгиланган ўзига хос хусусиятлар инобатга олинган ҳолда татбиқ этилади ҳамда ўн олти ёшга тўлган жисмоний шахс касаначи бўлиши мумкин.

Агар касаначиликнинг хусусияти касаначи билан яқка тартибдаги тўлиқ моддий жавобгарлик тўғрисида шартнома тузиш заруратини тақозо этса, ўн саккиз ёшга тўлган шахсларнинг касаначиликни амалга оширишига йўл қўйилади.

Касаначиликни қўллашга, башарти агар касаначи меҳнат шартномасига мувофиқ касаначиликни бажариш учун зарур биноларга, шу жумладан турар жойларга, шунингдек ишни бажариш учун амалий кўникмаларга эга бўлса ёхуд ишни бажаришга ўқитилган бўлса, йўл қўйилиши, касаначиликни амалга ошириш учун қабул қилинадиган жисмоний шахс билан иш берувчи ўртасида ёзма шаклда меҳнат шартномаси тузилиши, иш берувчи касаначи учун ишлаб чиқариш топшириғини белгилашда бутун ишлар мажмуини бажариш учун иш вақтининг умумий давомийлиги нормал ёки қисқартирилган иш вақти давомийлигидан ошиб кетмаслиги учун ишларнинг айрим турларини бажаришга доир вақт нормативларини ҳисобга олиши белгиланган.

Касаначининг йиллик меҳнат таътили давомийлиги, агар касаначи қонунчиликка, меҳнат ҳақидаги бошқа ҳуқуқий ҳужжатларга ёки меҳнат шартномасига мувофиқ давомийлиги кўпроқ бўлган йиллик меҳнат таътилига чиқиш ҳуқуқига эга бўлмаса, йигирма бир календарь кундан кам бўлиши касаначининг йиллик меҳнат таътили давомийлиги, агар касаначи қонунчиликка, меҳнат ҳақидаги бошқа ҳуқуқий ҳужжатларга ёки меҳнат шартномасига мувофиқ давомийлиги кўпроқ бўлган йиллик меҳнат таътилига чиқиш ҳуқуқига эга бўлмаса, йигирма бир календарь кундан кам бўлиши мумкин эмас.

Касаначиларга йиллик меҳнат таътилинини бериш вақти ва навбати касаначи билан келишилган ҳолда иш берувчи томонидан тасдиқланган жадвалда белгиланади ҳамда касаначиларнинг ишига, қоида тариқасида, ишбай ҳақ тўланади. Ҳақ тўлаш амалда бажарилган ишлар (хизматлар) учун ёки сифати бўйича белгиланган талабларга жавоб берувчи ишлаб чиқарилган маҳсулот учун амалга оширилади.

Ишлаб чиқариш нормалари ва ишбай нархлар тарафларнинг келишувига кўра тегишли ишлар учун меҳнат тўғрисидаги қонунчиликка мувофиқ белгиланган нормал иш вақти ҳисобидан келиб чиққан ҳолда белгиланади.

Таъкидлаш жоизки, Халқаро Меҳнат Ташкилотининг бошқарув кенгаши томонидан Женевада 1996 йил 4 июн 83-сессиясида Меҳнат шароитлари бўйича умумий қўлланиладиган стандартларни белгиловчи кўплаб халқаро меҳнат конвенциялари ва тавсиялари касаначиларга нисбатан қўлланилишини эслатиб, Уй меҳнатини тавсифловчи муайян шарт-шароитлар ушбу Конвенция ва тавсияларнинг касаначиларга нисбатан қўлланилишини яхшилашни ва уларни уй ишининг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга оладиган стандартлар билан тўлдиришни мақсадга мувофиқлигини таъкидлаб, Сессия кун тартибидаги тўртинчи масала бўлган касаначилик бўйича айрим таклифларни қабул қилиш тўғрисида қарор қабул қилади.

Ушбу таклифлар халқаро конвенция шаклида бўлишини белгилаб, 1996 йил 20 июнида 177-сонли “Уй меҳнати тўғрисидаги конвенция” деб номланган Конвенцияни қабул қилади.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 21 апрелдаги “Касаначиликни ривожлантириш асосида аҳоли бандлигини таъминлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ПҚ–214-сон қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 11 январдаги “Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Йирик саноат корхоналари билан касаначиликни ривожлантириш асосидаги ишлаб чиқариш ва хизматлар ўртасида кооперацияни кенгайтиришни рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2006 йил 5 январдаги ПФ-3706-сон Фармонини амалга ошириш ҳақида”ги 4-сон қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2008 йил 1 июлдаги “Касаначиликни ташкил этишни такомиллаштириш ҳамда маҳаллий давлат ҳокимияти ва хўжалик бошқаруви органлари раҳбарларининг уни ривожлантириш параметрлари бажарилиши юзасидан жавобгарлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 146-сон қарори.
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 14 октябрдаги “Касаначиликни ташкил этган тадбиркорлик субъектларини янада қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида” 596-сон қарори.
5. Е. Н. Бородина "Правовое регулирование домашнего и дистанционного труда в Российской Федерации". Вестник ВГУ. Серия: Право. 2018. № 4. С -273.
6. А.Н.Тарасенкова “Особенности работы вне офиса: домашний труд, дистанционная работа, фриланс”. М, 2013. Вып. 23. С. 25.